

LEGALITÁS ÉS OPPORTUNITÁS AZ ÚJ BÜNTETŐELJÁRÁSI KÓDEXBEN¹

Legality and opportunity in the New Criminal Procedure Code

A tanulmány arra keresi a választ, hogyan lehetséges a büntetőeljárások hatékonyságát és időszerűségét akként növelni, hogy közben ne sérüljön a törvényesség és a tisztességes eljárás követelménye.

Kulcsszavak: legalitás, officialitás, opportunítás, egyezség a bűnösség elismerése esetén, feltételes felfüggesztés közvetítői eljárás, bíróság elé állítás, büntetővégzés

The study examines how effectivity and timeliness of criminal procedures can be improved without violating the requirements of lawfulness and fair procedure.

Keywords: *Legality, ex officio procedure, opportunity principle, agreement in case of guilty plea, conditional suspension, mediating procedure, accelerated procedure by taking the accused to court, criminal injunction*

¹ A Magyar Tudományos Akadémián a Tudomány Ünnepeinek tiszteletére rendezett tanácskozáson elhangzott előadás szerkesztett változata.

Bevezetés

A legenda szerint Deák Ferenc üzenté azoknak a bírálóinak, akik a kiegyezési törvényt megalkuvónak tartották, hogy a törvény, amelyikből hiányzik a józanész diktálta célszerűség, eredeti, legális küldetését sem tudja betölteni. A méltányosságnak utat nem engedő, a jogi norma absztrakt jellege és a jogeset konkrét természeté közötti ellentmondást feloldani képtelen szabályozás nem lehet sikeres. Ebből a szempontból az új büntetőeljárás kódex (a továbbiakban: új Be.) jó törvény, mert több lehetőséget kínál a hatékonyságot és az időszerűséget szolgáló, az általánostól eltérő megoldások számára.

Az új Be. már a preambulumban nyilvánvalóvá teszi, hogy miközben a büntető hatalmát gyakoroló állam vállalja a törvényesség érvényre juttatásának és az anyagi igazság megállapításának a kötelezettségét, nem mond le arról, hogy a büntető felelősségre vonás legyen hatékony és időszerű: *„Az Országgyűlés a Büntető Törvénykönyv, illetve a nemzetközi jog által büntetendő bűncselekmények elkövetőinek a tisztességes eljáráshoz való alapvető jog érvényesülését biztosító, hatékony és észszerű határidőn belül lefolytatott eljárásban történő felelősségre vonása céljából, szem előtt tartva az igazság megállapításának igényét, különös hangsúlyt fektetve a bűncselekmények sértettjeinek fokozott védelmére, valamint jogaik érvényesítésére, a funkciómegosztáson és rendeltetésszerű joggyakorláson alapuló eljárások biztosítása érdekében, Magyarország nemzetközi jogi és európai uniós kötelezettségeinek figyelembevételével, az állam kizárólagos büntető hatalmának a büntetőeljáráson keresztül történő érvényesítése céljából a következő törvényt alkotja...”*

A preambulumhoz fűzött indokolás a következőkre hívja fel a figyelmet:

„A törvény megőrzi a kontinentális jogrendszeren alapuló magyar eljárásjogi hagyományokat... A megőrzés ugyanakkor nem jelent elzárkózást sem a hibák javításától, sem az olyan, az opportunitás bővítésére irányuló hazai és nemzetközi tendenciáktól, amelyek az eljárások időszerűségét és az igazság kiderítését egyaránt hatékonyan szolgálják.”

Mindazonáltal nem vitatható a következő megállapítás sem: *„A legalitás elve parancs a bűnüldöző hatóságok számára. Azt írja elő, hogy a büntető törvényeket alkalmazni kell.”²* Ennek a „parancsnak” az érvényességét féltette Kertész Imre, amikor egy nagy ívű tanulmányának *„A legalitás eróziója, az opportunitás inváziója”* címet adta. Ebben az írásában rámutatott a következőkre: *„A büntető eljárási rendszerek jogintézményeit nagymértékben határozza meg, hogy az opportunitás vagy a legalitás elvét tekintik talpkövének. A legalitás elve szerint meg kell indítani az eljárást és nem lehet megszüntetni a bűncselekmény alapos gyanúja esetén, ha annak nincs törvényben meghatározott akadálya. Az opportunitás elve lehetővé teszi, hogy a hatóságok mérlegeljék az eljárás megindításának vagy folytatásának hasznosságát és csak az értékelésük szerint közérdekűnek, célszerűnek tekinthető esetekben vonják felelősségre az elkövetőt. A legalitás és az opportunitás nem egymást kizáró fogalmak. A valóságban a világ egyetlen országában sem léteznek az eljárásnak ezek a desztillált formái. A legalitás elvére épülő eljárás kö-*

2 Bárd K., (1987) p. 66.

vetelménye nem valósítható meg maradéktalanul. Egyetlen állam hatóságai sem képesek minden egyes jogsértést megtorolni. Az opportunitás elve sem érvényesülhet parttalanul, csak legális korlátok között valósulhat meg a demokratikus jogállamban. Tradicionálisan az opportunitás elvének talaján áll az USA, Anglia, Franciaország és Hollandia eljárásjoga. Közölök Hollandiában az opportunitás elve nem kivételes lehetőség az eljárás megindításának elmulasztására, hanem szabály: azt kell mérlegelni, hogy szükséges-e az eljárás megindítása és lefolytatása valóban megfelel-e a társadalom érdekeinek. A német, az osztrák és a magyar büntető eljárás tradicionálisan a legalitás elvére épül.³ Kertész fejtegetéseiben egy komoly kriminálpolitikai kétség húzódik meg: kell-e féltünk a legalitás nemes elvét, az opportunitás terjedésétől?

A legalitás hagyományosan az anyagi jog intézménye, ellentmondást és kivételt nem tűrő üzenet. Példának okáért: a büntető kódex azt mondja, hogy aki mászt megöl bűntetendő, és nem azt, hogy aki mászt megöl, lehetőleg legyen bűntetendő. Ehhez képest a klasszikus felfogás az opportunitást tisztán eljárásjogi felismerésnek méltatja, mondván a gyakorlatnak számolnia kell a bűntető felelősségre vonás kudarcával is. Álljon itt Finkey Ferenc érvelése:

„A kir. ügyészszég e kötelességét, mely szerint a hivatalból üldözendő, valamint a felhatalmazási cselekmény feljelentése esetén hivatalból (magánindítványi cselekmény miatt pedig a magánindítvány megtétele után) köteles a nyomozást elrendelni s a feljelentés alapossága esetén köteles vádat emelni és azt képviselni, nevezik a törvényesség (legalitás) elvének. Ez elv logikai folyományát azonban, hogy az ügyészszég, mint közvádó nincs jogosítva célszerűségi (opportunitási) okból megtagadni a vád képviseletét, mindenesetre kötelessége a vádemelés, a modern perjog és a mi BP-unk sem fogadta el. A BP csak annyiban ismeri el a törvényesség elvét, hogy az ügyész köteles vádat emelni, ha

- a tudomására jutott cselekmény bűntetendő;
- az eljárás megindításának és folytatásának általános és különös feltételei fennforognak;
- a terhelt ellen nyomatékos gyanú forog fenn
- az eljárás sikeréhez szükséges bizonyíték megszerezhető.

Ha tehát a királyi ügyész meggyőződése szerint e feltételek valamelyike hiányzik s azt a nyomozás sem igazolta, joga van a vádképviseletet megtagadni.

Tisztán politikai célszerűség okából azonban az ügyészszégnek nincs joga megtagadni a vádemelést vagy elejteni a vádat.”⁴

A legalitás szűkebb és tágabb fogalma

A hazai szakirodalomban Gellér Balázs mutatott rá arra, hogy a legalitás elvét a maga összetettségében érdemes vizsgálni: „Először az anyagi és a formális legalitás fogalmát kell meghatározni. A bűntetőjog tekintetében az anyagi és a formális legalitás kétféle módon

3 http://acta.bibl.u-szeged.hu/6850/1/juridpol_048_151-158.pdf letöltés ideje: 2018. 12. 10.

4 Finkey F., (1908) p. 220.

értelmezhető. Az egyik szerint a formális legalitás alatt azok az alkotmányos alapelvek értendők, amelyek a büntetőjogi eljárásra vonatkoznak, szemben az anyagi legalitással, ami az anyagi büntetőjoggal kapcsolatos alapelveket foglalja magában.⁵

A röviden szólva: a formális legalitás a tisztességes eljárás elveinek betartásával érvényesül, az anyagi legalitás pedig a büntető anyagi joggal szemben támasztott követelményeknek, az igazságosság és a jogbiztonság elvének megfelelő jogalkotással biztosítható. Ahogyan az alkotmányos büntetőjog fogalmának kialakítója, Szabó András mondta: Nem elegendő a „nincsen bűncselekmény és nincs büntetés sem törvény nélkül” formula számon kérése, ez a követelmény helyesen: nincsen bűncselekmény és nincs büntetés sem alkotmányos törvény nélkül. Szabó szerint az alkotmányos büntetőjog keretein belül a büntetés jogépségi büntetés, funkciója szimbolikus: annak szemléletessé tétele, hogy a büntetőjogi tilalmakat nem lehet semmilyen indokkal büntetlenül megsérteni, célja önmagában van, közelebről a jogépség nyilvános szemléltetésében rejlik, s alkalmazandó a jog megsértése esetén akkor is, ha nem ér el semmilyen célt, vagy alkalmatlan meghatározott cél elérésére, és végül, a büntetés arányos a tettel.⁶

Az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatában különösen a jogbiztonság elve kapott hangsúlyt: „egy normát mindaddig nem lehet törvénynek tekinteni, amíg elegendő precizitással meg nem fogalmazták, és lehetővé nem teszik, hogy az állampolgár ehhez tudja igazítani magatartását, képes legyen előre látni, a körülményekhez képest ésszerű mértékig azon következményeket, amelyeket egy adott magatartás kiválthat.”⁷

A legalitás legteljesebb összefoglalását, jelentős nemzetközi források hasznosításával ugyancsak Gellér Balázs előbbiekben idézett tanulmányában találjuk. Ebben anyagi és eljárási követelményeket egyaránt szerepet kapnak, a következők szerint:

„... a visszaható hatály tilalma,
a megszorító értelmezés,
az analógia tilalma,
a bűnösségen alapuló felelősség szükségessége,
a pontos meghatározás szükségessége,
a bizonytalanság tilalma,
a tisztességes figyelmeztetés,
az ártatlanság vélelme,
a szerzett jogok tiszteletben tartása, az alapvető egyéni jogok védelme,
a hozzáférhetőség,
a parlament működésének tiszteletben tartása,
a szavak nyelvtani jelentéséhez való ragaszkodás,
a bírói kriminalizáció tilalma,
a szokásjog útján történő kriminalizáció tilalma,
a kétszeres értékelés tilalma.”⁸

Az előbbiekből egyenesen következik, hogy a legalitás elvét nem helyes kizárólag anyagi jogi természetére visszavezetni, abban ötvöződnek mindazok az eljárási alapelvek is,

5 Belovics E., Gellér B., Nagy F., Tóth M., (2012) p. 92.

6 Szabó A. (1995) p. 418-424.

7 Belovics E., Gellér B., Nagy F., Tóth M. (2012)

8 Belovics E., Gellér B., Nagy F., Tóth M. (2012) p. 96.

amelyek az alkotmányos jogállam büntető igazságszolgáltatását jellemzik. Ez a felismerés új megvilágításba helyezi az opportunitás értelmezését.

Az opportunitás elve: kudarc vagy lehetőség

A bevezetőben idéztem Finkey Ferenc hagyományos opportunitás értelmezését, amelynek két jellemzője emelhető ki: az elv tisztán eljárási jellegének hangsúlyozása, és a szembenézés azzal, hogy konkrét esetben a bűnüldözés lehet sikertelen. Mondhatjuk-e, hogy az eredménytelen nyomozás a jogállam kudarcra? A kérdés megválaszolása nem egyszerű. Az alkotmányos büntetőeljárás axiómája, miszerint a jogtalanság ellen is csak a jogállam eszközeivel lehet harcolni, az alkalmi sikerekért nem szabad feláldozni a büntető igazságszolgáltatás időtálló értékeit, nincs mindenáron való igazságszolgáltatás, de nincs alanyi jog az igazság megállapítására sem. A bűnüldözés kudarcait az állam viseli, azok nem háráthatóak a gyanúsítottakra, nincs olyan magasabb érdek, amely alapján az ártatlanság véelme korlátozható lenne.⁹ A törvényesség, az igazságosság és a célszerűség ugyancsak nélkülözhetetlen tulajdonságai az alkotmányos büntetőjognak. Mindezek konfliktusba kerülhetnek a jogbiztonság követelményével, akár olyan mértékben is, hogy új büntető normák megalkotására, a régiek hatályon kívül helyezésére vagy módosításukra lesz szükség. Az elmélet a reform céljai között említi a dekriminalizálást, az alternatív büntetések és a büntetés alternatíváinak az elterjedését, végül pedig a vádlott és a sértett közötti közvetítői technikák alkalmazását, ami a sértettnek valóságos reparációt, az elkövetőnek pedig a társadalomba való visszafogadás reményét hozhatja el.¹⁰ Az így felfogott opportunitás nem erodálja, éppen ellenkezőleg, erősíti a büntető jogalkalmazás legalitását. Ez a felismerés fogalmazódott meg az Európa Tanács miniszteri bizottságának a büntetőeljárás egyszerűsítéséről szóló 1987/18. számú ajánlásában. Az ajánlás, miközben széles utat biztosított az eljárások gyorsítása és hatékonyságuk növelése számára, hangsúlyozta, hogy a büntető igazságszolgáltatás gyorsítását és egyszerűsítését szolgáló közös tevékenység során messzemenőig tekintetbe kell venni az Emberi Jogok Európai Egyezménye 5. és 6. cikkeiben lefektetett követelményeket.¹¹

Most már csak azt kell megvizsgálunk, hogy az új Be. egyes intézményei csakugyan az opportunitás körébe vonhatóak-e és hordozzák-e azokat a jogállami garanciákat, amelyekhez a demokratikus államoknak illik ragaszkodni?

A büntetőjogi felelősségre vonás elkerülésének kilátásba helyezése: „A leplezett eszközök alkalmazására feljogosított szerv az ügyészség engedélyével bűncselekmény elkövetőjével megállapodást köthet, amelyben számára kilátásba helyezi, hogy vele szemben büntetőeljárást nem indítanak, illetve a folyamatban lévő büntetőeljárást megszüntetik, ha az ügy, illetve más büntetőügy felderítésével, bizonyításával összefüggő információkat és bizonyítékokat bocsát rendelkezésre, és a megállapodással elérhető nemzetbiztonsági

9 26/1999. (IX. 8.) AB határozat

10 Finszter G. (2014) p. 5-25.

11 Lásd az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről szóló 1993. évi XXXI. törvényt

vagy bűnüldözési érdek jelentősebb, mint az elkövető büntetőjogi felelősségre vonásához fűződő érdek.” [Be. 219. § (1)]

Ebben az esetben a legalitás két ponton nyit utat a célszerűségnek. Először: a minden bűnt büntetésnek kell követnie elvet felülírhatja az a felismerés, miszerint lehetséges emelkedettebb érdek annál, hogy az elkövető büntetésben részesüljön. Másodszor: a büntetőjogi felelősségre vonás elkerülésének a kilátásba helyezése, az államhatalom és a büntettes eredetileg konfliktusos viszonyát konszenzussá képes formálni. „A büntetőjogi felelősségre vonás elkerülésének kilátásba helyezése olyan eszköz, amelynek Minderre kizárólag akkor kerülhet sor, ha a megállapodással elérhető nemzetbiztonsági vagy bűnüldözési érdek jelentősebb, mint az elkövető büntetőjogi felelősségre vonásához fűződő érdek. A törvény rendelkezik azon, nem mérlegelhető esetekről is, amelyek kizárják a megállapodás lehetőségét, vagy amikor az elkövető megszegi a megállapodást.” [A Be. 219. § (1) bekezdéséhez fűzött indokolás.]

Az egyezség megkötése: „Az ügyészség és a terhelt a XCIX. Fejezet szerinti, egyezség esetén lefolytatandó eljárás érdekében a vádemelés előtt egyezséget köthet a terhelt által elkövetett bűncselekmény vonatkozásában a bűnösség beismeréséről és ennek következményeiről...” [Be. 407. § (1)]

Ebben az esetben is van esély arra, hogy elmaradjon a büntetés, de ennek megalapozásához nem szükséges további bűnüldözési vagy állambiztonsági érdek, elegendő az állam és az annak rendjét megsértő eredendően diametris ellentmondását együttműködéssé oldani.

„A terhelttel történő megegyezés az Alkotmánybíróság meghatározása szerint a büntetőeljárás egyszerűsítését és gyorsítását szolgáló olyan jogintézmény, amelyben az állam lehetőséget teremt a büntetőeljárás alá vont személy rendelkezési jogának érvényesülésére a bírósági eljárás formájának megválasztásában. Az Alkotmánybíróság a 422/B/1999. AB határozatában iránymutató jelleggel azt is rögzítette, hogy a tárgyalásról lemondás - a tisztességes eljárás biztosító szabályok mellett - alkalmas eszköz arra, hogy társadalmi méreteken is hozzájáruljon az állami büntető igény észszerű időn belüli elbírálásához, az igazságszolgáltatás megfelelően hatékony működtetéséhez. Ebből következően a beismerő terhelt - a Btk. szerinti kedvezménytel történő - ösztönzése alkotmányos célt szolgál és semmilyen értelemben nem minősíthető arra irányuló állami kényszernek, hogy feladják alkotmányos jogukat.” [A Be. 407. § (1) bekezdéshez fűzött indokolás.]

A közvetítői eljárás: „A közvetítői eljárás a gyanúsított és a sértett megegyezését, a bűncselekmény következményeinek jóvátételét és a gyanúsított jövőbeni jogkövető magatartását elősegítő, a gyanúsított, illetve a sértett indítványára, vagy önkéntes hozzájárulásukkal alkalmazható eljárás.” [Be. 412. § (1)]

Nem kétséges, hogy ebben az esetben a büntető jogalkalmazás a civiljogra emlékeztető intézménynek enged utat, úgy azonban, hogy nem mond le társadalomvédelmi küldetéséről, épp ellenkezőleg, annak a represszióval hatékonyabb formáját keresi, és találja meg. „A törvény a közvetítői eljárást a célján keresztül definiálja. Az intézmény célja, hogy a gyanúsított és a sértett önkéntes részvétele alapján megegyezés, megbékélés jöjjön létre, amely a gyanúsított jövőbeni jogkövető magatartását is elősegíti. A közvetítői eljárásnak a büntetőeljáráson is túlmutató kívánatos hozadéka van, ezért a törvény a korábbinál jelentősen tágabb körben teszi alkalmazhatóvá. Már nem csak a tevékeny

megbánás anyagi jogi büntethetőséget megszüntető vagy más kedvezményt engedő okkal összefüggésben alkalmazható, hanem attól függetlenül mindaddig, amíg a közvetítői eljárás céljai elérhetők.” [A Be. 412. § (1) bekezdéséhez fűzött indokolás.]

A feltételes ügyészi felfüggesztés: „Az ügyészség határozattal felfüggesztheti az eljárást, ha a gyanúsított jövőbeni magatartására tekintettel az eljárás megszüntetése várható.” [Be. 416. § (1)]

Emlékeztetnem kell az olvasót a tanulmány bevezetőjében említett jogépségi büntetés tanára. A büntetés akkor is alkalmas a jogrend reparálására, ha az ahhoz fűzött generális és speciális megelőzési célok nem teljesülnek. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a gyanúsított ne választhatná a jogkövetés útját. Ha pedig ezt büntetés nélkül is megteszi, az eljárásnak ehhez a kedvező fordulathoz külön intézményt érdemes biztosítani. „A törvény a közvetítői eljárást a célján keresztül definiálja. Az intézmény célja, hogy a gyanúsított és a sértett önkéntes részvétele alapján megegyezés, megbékélés jöjjön létre, amely a gyanúsított jövőbeni jogkövető magatartását is elősegíti. A közvetítői eljárásnak a büntetőeljárásnál is túlmutatató kívánatos hozadéka van, ezért a törvény a korábbinál jelentősen tágabb körben teszi alkalmazhatóvá. Már nem csak a tevékeny megbánás anyagi jogi büntethetőséget megszüntető vagy más kedvezményt engedő okkal összefüggésben alkalmazható, hanem attól függetlenül mindaddig, amíg a közvetítői eljárás céljai elérhetők.” [A Be. 416. § (1) bekezdéséhez fűzött indokolás.]

Bíróság elé állítás beismerés esetén: „Az ügyészség a terheltet a gyanúsítottként történő kihallgatásától számított egy hónapon belül bíróság elé állíthatja, ha... a terhelt a bűncselekmény elkövetését beismerte.” (Be. 724. §)

A legalitás elve számol a bűncselekmények rejtőzködő természetével, és azzal is, hogy minél súlyosabb a jogsértés, annál nagyobb az elkövetőre váró fenyegetés. Ezért a legalitás elve az anyagi igazság megállapításához minden materiális (a felderítést segítő), és garanciális (a bűnüldözés tévedéseit minimumra csökkentő) feltételt megteremt. Ezekhez képest sem a gyorsaságot sem a hatékonyságot nem részesíti előnyben. Ha azonban az elkövetett deliktum tárgyi és személyi jellemzői a megszokottnál kisebb kihívást jelentenek a büntető hatalom számára, célszerű olyan eljárási formát találni, ami ezeket, a jogrend helyreállítására nézve kedvező körülményeket kiaknázza. A beismerés honorálása a jogintézmény még szélesebb körben történő alkalmazását teszi lehetővé. „A bíróság elé állítás megőrzi azt a kettősséget, hogy a külön eljárás a bűncselekmény elkövetésén tetten ért, vagy a bűncselekmény elkövetését beismerő terhelttel szemben alkalmazható. A jogintézmény hagyományos funkciójának megerősítését szolgálja viszont, hogy tettenérés esetén a terheltet a bűncselekmény elkövetésétől számított tizenöt napon belül bíróság elé kell állítani. Beismerés esetén a külön eljárás továbbra is a gyanúsított kihallgatás időpontjához kötődik, amely lehetővé teszi a jogintézmény széles körű alkalmazását. Mindkét esetben általános feltétel, hogy az ilyen módon elintézendő bűncselekményre a törvény tízévi szabadságvesztésnél nem súlyosabb büntetést rendeljen, az ügy megítélése legyen egyszerű, és az ügy elbírálásához szükséges bizonyítékok rendelkezésre álljanak.” (A Be. 724. § hoz fűzött indokolás.)

A büntetővégzés: „A bíróság az ügyészség indítványára vagy hivatalból háromévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűncselekmény esetén tárgyalás mellőzésével, az ügyiratok alapján büntetővégzést hoz...” [Be. 740. § (1)]

A legalitás teljes fegyverzetben a tárgyalási szakaszban képes érvényesülni. Ha azonban sem az anyagi igazság megállapítása, sem pedig a törvényesség érvényre juttatása nem igényeli ezt a teljes büntetőjogi arzenált, akkor a józanész, a célszerűség és az ésszerűség egyaránt keresi az egyszerűbb megoldásokat. Ezek sorában kapott most ismét helyet a büntető parancs, helyesen a büntetővégzés. *„A büntetővégzés meghozatalára irányuló eljárás egy rendkívüli módon egyszerűsített eljárás, amelynek hatékonysága abból fakad, hogy írásbeli, jogorvoslat hiányában a tárgyalás előkészítése és a tárgyalási szak teljesen elmarad, ugyanakkor a határozat jogerőre emelkedése esetén az ítélettel egyenértékű ügydöntő befejezést eredményez.”* [A Be. 740. § (1) bekezdéshez fűzött indokolás.]

Nem gondolom, hogy nagyot tévedek, amikor azt fogalmazom meg, miszerint a legalitás elve a bűnelkövetés legsúlyosabb formáival számolva felkészíti a büntető igazságszolgáltatást arra az esetre, amikor a legsúlyosabb bűncselekményt a legelvetemültebb profi elkövetők valósítják meg, akik mesterien tudnak rejtőzködni a felelősségre vonás elől és kézre kerítésüket követően semmiféle együttműködésre nem hajlandóak. Ha azonban a legszélesebb értelemben felfogott büntető igazságszolgáltatás egész rendszere kizárólag a főbenjáró bűnök és a legelvetemültebb bűnözők mintáira épülne, akkor ez a rendszer előbb vagy utóbb csődöt mondana. Az opportunitás, ami eredetileg tényleg a meghátrálás intézménye volt, a hatékonyság és az időszűrés szolgálataiban állhatott akkor, amikor az intézményeit arra építette fel, hogy vannak csekélyebb súlyú jogsértések, vannak együttműködésre kész jogsértők, vannak könnyen bizonyítható ügyek és vannak a büntetőjognak a megtorláson és a bosszún kívül más, hatékonyabb eszközei is.

Az együttműködés veszélyei

A terhelti együttműködés rendszerének az új Be.-ben szabályozott rendszerének legteljesebb áttekintését Gácsai Anett Erzsébet adja.¹² A szerző a terhelti együttműködés elengedhetetlen feltételeként a beismerést emeli ki, és annak két formáját különbözteti meg, először az egyezséget a nyomozási szakaszban a bűnösség beismeréséről, másodszor pedig a beismerésnek az előkészítő üléshez kapcsolódó formáját. Az előzőekben tárgyalt, az eljárások gyorsítását és egyszerűsítését szolgáló megoldások alapját ténylegesen a beismerés képezi, ezért érdemes felhívni a figyelmet a veszélyekre is, amelyek nem általában a legalitást, hanem konkrétan a törvényességet és az anyagi igazság megállapításának kötelezettségét csakugyan erodálhatják.

Sajnos a kriminalisztika mindeddig nem szentelt kellő figyelmet annak, hogy a büntető felelősségre vonáshoz vezető megismerési folyamatnak egyik jellemzője a hatalmi jelleg, ami a bűnüldözés számára kivételesen kemény eszközöket biztosít. Ezekre a törvényesség keretei között, rendeltetésszerű használattal szükség van, de a hatalommal vissza is lehet élni. Különösen az olyan rendszerekben nagy a tévedés veszélye, amelyek erősen centralizáltak, a parancs hatálya alatt állnak és a teljesítési kényszer nyomását viselik. Ha ehhez még hozzáteszük a bűnüldözők szakmai tapasztalatait, amelyek a sztereotípiákat erősítik, a tipikustól eltérő esetek hibás értékelésének az esélye nem kizárható. Egy legutóbb végzett pszichológiai kísérlet joggal állapította meg a következőket. *„A rendőri*

¹² Gácsai A. E. (2018) p. 273-287.

*hivatásból eredő szakmai tapasztalatok hatása a helyzetek értelmezésében játszik szerepet. Úgy tűnik, a rendőrök számára ahhoz, hogy valamely általuk megfigyelt szituáció elnyerje negatív morális jelentését, a civilekhez viszonyítva kevesebb információ szükséges.*¹³ Ez a kevesebb információ persze lehet előny is, mert alkalmassá teszi a szakembert a laikus által még nem érzékelt veszély észlelésére, de lehet hátrány is, ha a rutin nem párosul erőteljes önkontrollal, és kritikai bátorsággal. (Rosszul működik az a hierarchia, amelyben az ésszerű kétely megfogalmazásához kivételesen nagy bátorságra van szükség.)

Külön kell szólni a beismerő vallomások értékeléséről, és arról a tapasztalatról, ami szerint előfordulhat, hogy az elkövetők olyan cselekményeket ismernek el, amelyeket nem követtek el. Jellemző, hogy ezt a jelenséget hazai kriminalisztikai szakmunkák alig elemzik, pedig magyarországi példákat találhatnának hozzá. Információért mégis inkább érdemes külföldi szociológusokhoz fordulni:

*„Sok nyomozó pontosan azt teszi, amit valamennyien hajlamosak vagyunk tenni, ha egy bűntény hírért halljuk: latolgatás nélkül rögtön úgy gondoljuk, tudjuk mi történt, aztán a bizonyítékokat úgy igazítjuk, hogy következtetéseinket alátámasszák, figyelmen kívül hagyva, vagy egyszerűen lesöpörve az ellentmondó bizonyítékokat...”*¹⁴

Az érvelés így folytatódik: *„Nevetséges feltételezés, hogy bárkit hamis vallomásra lehet bírni... Ennek ellenére az egyhangúlag felmentett fogvatartottak körében végzett vizsgálatok megállapították, hogy 15-20 százalékuk olyan bűncselekményeket vallottak be, amit el sem követtek.”*¹⁵

Az opportunitás intézményeinek tanulmányozása nyomán a büntető tudományok három területét érintettem, a legalitás kérdése az anyagi büntetőjogra tereli a figyelmet, az eljárás gyorsítása és hatékonyságának növelése a processzuális szempontokat mozgósítja, végül a bűnösség beismerésének a jelentősége a kriminalisztika felelősségét hangsúlyozza. Kötelességem lenne a büntetés-végrehajtási jogtudomány számára is üzenetet megfogalmazni. Kompetencia hiányában ezt nem tehetem, csupán azt a feltételezést kockáztatom meg, hogy amennyiben az előadásomban érintett jogintézmények kellően meggyökeresednek a gyakorlatban, annak egyik hatása lehet a börtönépesség csökkenése. Ezt a feltételezést erősíti Tóth Mihály óvatos becslése:

*„Összességében úgy vélem, hogy a börtönépesség – európai arányokhoz képest is feltétlenül kedvezőtlen alakulása nagyobb részt a 2010-es évek elejének – a „középmérték” útkeresése jegyében zajló – szigorúbb ítélkezési gyakorlatával, s csak elenyésző részben egyéb tényezőkkel (a feltételes szabadságból kizárt elítéltek, elsősorban az erőszakos többszörös visszaesők számának növekedésével, vagy a korábbi szabadulás lehetőségét biztosító BV-bírói gyakorlat esetleges szigorodásával) magyarázható. Megítélesem szerint a fogvatartotti létszám további bővülését eredményező tényezők hatása – a mai tendenciák valószínű folytatódása mellett – fokozatosan tovább gyengülhet. Ha ez látványos változással rövid időn belül nem jár is, reálisnak tűnik az a prognózis, ami további, kezdetben lassabb csökkenéssel számol. Ez több év távlatában akár az ezres nagyságrendű létszámot is elérheti, elégedettek azonban akkor sem lehetünk.”*¹⁶

13 Fogarasi M., Gerzsenyi E., Varga Cs. L. (2018.) p. 142.

14 E. Aronso, C. Tavis (2009) p. 122.

15 E. Aronso, C. Tavis (2009) p. 127.

16 Tóth M.: A hazai börtönépesség újabb kori alakulásának lehetséges okai és valószínű távlatai

Felhasznált irodalom

26/1999. (IX. 8.) AB határozat

Bárd Károly (1987): A büntető hatalom megosztásának buktatói. Budapest

Belovics Ervin – Gellér Balázs – Nagy Ferenc – Tóth Mihály (2012): Büntetőjog I. A 2012. évi C. törvény alapján, Budapest: hvborac Lap- és Könyvkiadó Kft.

Eliot Aronso – Carol Tavis (2009): Történetek hibák... Az öngazolás lélektana. Ab Ovo Kiadó

Finkey Ferenc (1908): A magyar büntetőeljárás tankönyve. Budapest: Politzerféle Könyvkiadó Vállalat

Finszter Géza (2014): Vállalható és nem vállalható társadalmi kockázatok, Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XV. kötet, Pécs

Fogarasi Mihály – Gerzsenyi Egon – Varga Csilla Laura (2018): A morálisan elítélt viselkedésmódok perspektíva felvételre gyakorolt hatásai (Belügyi Szemle 2018/10. szám)

Gácsi Anett Erzsébet (2018): A terhelti együttműködés rendszere az új büntetőeljárás törvényben, Ünnepi kötet Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára, Szeged

Kertész Imre: A legalitás eróziója, az opportunitás inváziója. Online: http://acta.bibl.u-szeged.hu/6850/1/juridpol_048_151-158.pdf

Szabó András: Büntetőpolitika és alkotmányosság, Jogtudományi Közöny, 1995/9. szám

Tóth Mihály: A hazai börtönnépesség újabb kori alakulásának lehetséges okai és valószínű távlati. Online: <https://ujbtk.hu/dr-toth-mihaly-a-hazai-bortonnesseg-ujabb-kori-alakulasanak-lehetese-okai-es-valoszinu-tavlati%C2%B9/>

